

УДК 332.122 : 379

*М.В. ГУДЗЬ, кандидат історичних наук, доцент
Інститут економіко-правових досліджень НАН України*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

Методологія дослідження фундаментальних факторів розвитку пов'язана з аналізом складу чинників розвитку регіону. Фахівцями справедливо визнається, що умовою регіонального піднесення стає не наявність ресурсів, а ефективність їх використання [1, с. 11]. У той же час власне фактори постіндустріального розвитку структуруються, видозмінюються, поступаючи пріоритетами не стільки матеріальним ресурсам, скільки ринковій інфраструктурі, кваліфікації людей, інформаційним та управлінським технологіям. Тобто про регіональну економіку як реальність і цінність можна говорити, коли є кругообіг самозростаючого капіталу, що функціонує в регіоні. Саме у створенні відтворювальних і самовідтворювальних циклів на регіональному рівні В.І. Відяпін і М.В. Степанов убачають фундаментальні фактори саморозвитку регіонів, які створюють передумови для розвитку країни в цілому [1, с. 173].

У курортно-рекреаційних регіонах формується концепція саморозвитку на основі залучення ресурсів території в економічний обіг. Актуальним відтак постає завдання розробки стратегії ефективного використання потенціалу курортно-рекреаційних територій країни та Північного Приазов'я зокрема.

Серед знаних фахівців у сфері територіального стратегічного планування слід виділити Б.М. Грінчеля, Н.Є. Костильову, Б.С. Жихаревича, Л.Е. Лімонова, В.Є. Рохчина, К.Н. Знаменську та ін. Особливо варто відзначити розробки авторитетних російських експертів з Ресурсного центру стратегічного планування (РЦСП) при Леонтьєвському центрі (Санкт-Петербург), результати діяльності якого стосовно методології стратегічного планування територій відображено в роботі [2].

З теорії менеджменту відомо, що методика розробки стратегії охоплює розробку бачення, місії, визначення мети, завдань, пріоритетів розвитку, формування програми та засобів розвитку. Між тим, окремими фахівцями норма “Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку” не виправдано звужується, оскільки із загального процесу розробки стратегії вилучаються визначення бачення та місії стратегії туристичних регіонів у загально-регіональній стратегії [3, с. 12, 14].

Метою дослідження є визначення характерних ознак розробки стратегії ефективного використання потенціалу курортно-рекреаційних територій (КРТ).

В економічній літературі питання управління стратегічним розвитком територій залишається дискусійними. Екстрапольований з корпоративного управління на регіональний рівень метод стратегії корегується в циклах стратегічного планування розвитку регіону та їх змістовному наповненні: визначення цілей розвитку; аналіз потенціалу розвитку території; використання наявних і створення нових місцевих переваг; розробка концепції розвитку; розробка плану конкретних дій та здійснення стратегії; аналіз ефективності й результативності, корегування цілей і методів їх досягнення [1, с. 14].

У той же час справедливо зазначається, що ефективне використання території можливе на основі системного бачення, коли до інноваційних методів активізації й підвищення конкурентоспроможності територій відносяться такі системоутворюючі процеси, як стратегічне планування, територіальний маркетинг, електронне управління, міжнародне співробітництво й мережеве партнерство [4, с. 21]. Тому, на наш погляд, достатньо вразливою є позиція колективу фахівців, які до принципів управління облаштуванням просторових систем відносять забезпечення територіальної єдності, урбанізацію та поліпшення відносин між містом і селом, формування рівних умов просторової доступності, раціональне використання природних ресурсів та охорони довкілля, розвиток енергетичних ресурсів, формування високоякісного і сталого туризму, збереження національно-культурної спадщини, розширення можливостей доступу до інформації [5, с. 157–158]. Це скоріше є умовами, галузевовиробничими напрямками пріоритетного розвитку регіонів, ніж принципами регіонального управління.

Органами регіонального врядування стратегічним напрямом розвитку приморських територій Запорізької області визначається ефективне управління розвитком найціннішого природного потенціалу області – 300-кілометровою смугою Азовського узбережжя [6]. Практика формування стратегії ефективного використання потенціалу курортно-рекреаційних територій Запорізької області має свої певні особливості, які полягають у наступному.

По-перше, розробка стратегії КРТ базувалась на унікальності об’єкта стратегічного планування. Природно-ресурсний і просторовий ресурс Північного Приазов’я, берегова смуга якого дорівнює майже 300 км у межах

тільки Запорізького Приазов'я, є мало- або ж неосвоєною територією в рекреаційному аспекті. Територія віддалена від промислових центрів та великих міст і є екологічно чистою зоною для організації відпочинку. Тут розміщено великі запаси лікувальних ресурсів – мулистих грязей, парів, мінеральних вод, що в сукупності з кліматичним, ландшафтним ресурсом і таласотерапією формують передумови для потужного розвитку лікувально-оздоровчого, екологічного, туристично-рекреаційного туризму, курортології.

По-друге, висока еластичність при розробці й реалізації стратегії операційного менеджменту, а саме віковий досвід управління організацією рекреаційної діяльності, налагоджені з 1902 р. (початок функціонування Бердянських оздоровниць) операційні й технологічні процеси лікування, оздоровлення, профілактики, курортного відпочинку та дозвілля.

По-третє, інноваційність предмета стратегічного планування розвитку потенціалу КРТ, що проявилось у модифікації методики стратегічного планування, а саме використанні каскадного типу розробки й впровадження стратегії. Сутність цього методу полягає в тому, що на основі авторських напрацювань фахівців Канадського інституту урбаністики, який є співрозробником проекту “Регіональне врядування та розвиток” [7], розроблялась стратегія Запорізької області, а паралельно в її межах формувалась стратегія південних приморських територій – чотирьох районів області, які вирішили координувати зусилля, ресурси й час.

У методичному аспекті розробка змістовної частини стратегії відбувалась в три етапи. На першому етапі виконувались діагностичні дослідження потенціалу приморських територій чотирьох районів Запорізької області – Бердянського, Приморського, Приазовського, Якимівського. Спочатку були складені паспорти всіх історико-культурних, курортно-туристичних об'єктів районів, проведено соціологічне дослідження потреб і ступеня задоволеності туристів і відпочивальників у приморських поселеннях Запорізького Приазов'я на основі методики т.зв. першого враження.

На другому етапі здійснювалось організаційне та комунікативне забезпечення розробки місії, виявлення пріоритетів розвитку приморських районів згідно з положеннями теорії управління та відповідних алгоритмів розробки (рис.). У приморських районах створено регіональні робочі групи із розробки стратегій розвитку КРТ. Для їх ефективної роботи проведено навчально-методичні заняття з постійно діючим дистанційним інформаційним супроводом. Методом маркетингових досліджень, а також на основі Дельфі-методу громадської думки основних представників від влади, місцевого бізнесу, науковців, місцевих територіальних громад були узгоджені основні напрями місії та пріоритети розвитку КРТ.

Паралельно проводилось інформаційно-комунікативне супроводження розробки стратегії в місцевих засобах масової інформації (радіо, телебаченні, газетах) з метою ознайомлення та залучення мешканців територіальних громад чотирьох районів Запорізької області до процесу стратегічного планування. Результатом роботи стали презентації стратегій розвитку районів та інвестиційно привабливих історико-культурних і курортно-туристичних об'єктів як первинних таксономічних одиниць.

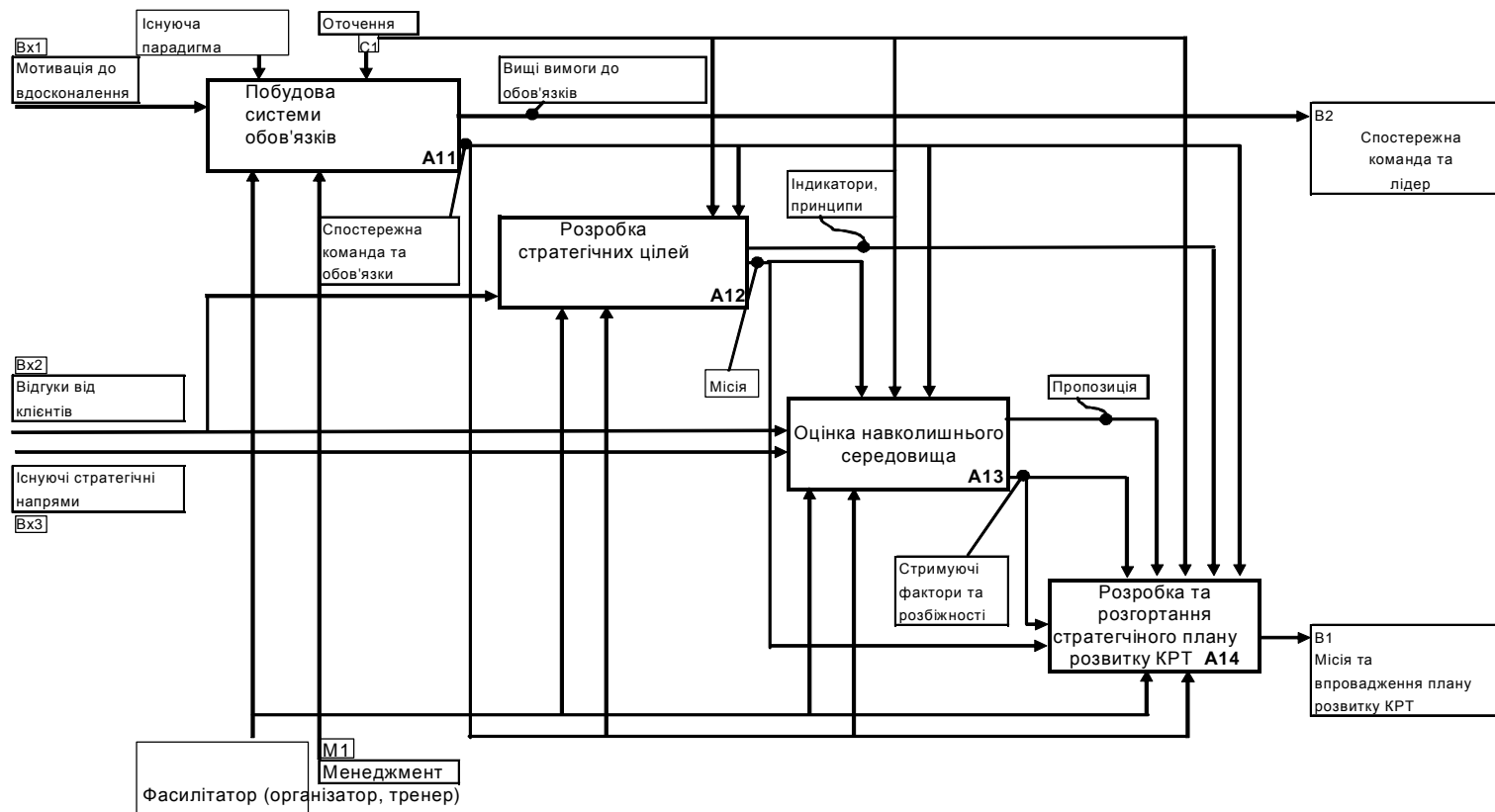

Рисунок. Розробка місії та стратегії розвитку потенціалу КРТ

Особливості формування стратегії ефективного використання потенціалу...

На третьому етапі здійснювалась розробка власне Концепції стратегії розвитку приморських територій та плану дій щодо її реалізації.

Стартові умови стратегії розвитку КРТ берегової зони Запорізької області, тобто стану, в якому вона перебуває перед початком стратегічного планування, досліджувались за допомогою методу SWOT-аналізу. Для визначення сильних та слабких сторін розвитку КРТ узбережжя Азовського моря проведено тренінг з членами робочої групи, круглі столи з представниками влади, громади, бізнесу, а також опитування методом анкетування мешканців прибережних поселень, в яких вони, крім того, розкривали недоліки та власне бачення перспектив розвитку.

Загальноприйнятий у результаті обговорення варіант стратегічного бачення та місії КРТ регіону наступний: Запорізьке Приазов'я – перлина України для чудового відпочинку та зміцнення здоров'я.

Авторське трактування полягає в тому, що Запорізьке Приазов'я – це курортно-рекреаційна екотериторія для життєдіяльності щасливих мешканців і задоволених відпочинком туристів.

Використовуючи результати опитування та проведеного тренінгу робоча група надала характеристику стану розвитку КРТ приморського регіону (табл.).

Таблиця

SWOT-аналіз стану стратегії розвитку потенціалу КРТ

<p>Сильні сторони: сприятливі природні та бальнеологічні умови; якісні ресурси, у т.ч. 300 км берегової зони Азовського моря; розвинутий рекреаційний комплекс оздоровчих та санітарно-лікувальних закладів; великий попит у сезон інтенсивного відпочинку; кваліфікований кадровий потенціал; відсутність екологічно-небезпечних виробництв; організаційна визначеність керівного органу управління КРТ та бажання до співпраці районів</p>	<p>Слабкі сторони: економіко-правова невизначеність рекреаційної зони; відсутність генерального плану забудови прибережних територій; відсутність стратегії використання потенціалу КРТ; висока питома вага неосвоєних рекреаційних територій; морально та фізично застаріла матеріальна база оздоровчих закладів; низький стан розвитку комунальної інфраструктури; висока частка тінізації приватного бізнесу в рекреації; недосконалість надання послуг рекреаційно-туристичного сервісу</p>
<p>Можливості: одержання КРТ статусу курортів обласного значення; зростання попиту на рекреаційні послуги; залучення інвестицій у курортний бізнес та рекреацію; розвиток морського пасажирського сполучення та пасажироперевезень; використання альтернативних видів енергії; перехід оздоровчо-лікувальних закладів на цілорічний режим функціонування; отримання синергетичного ефекту від партнерства районів</p>	<p>Загрози: відсутність державної програми підтримки розвитку КРТ; сезонний характер попиту; висока конкуренція в туристичному бізнесі; дефіцит коштів у місцевих бюджетів для розвитку комунальної інфраструктури, доріг; руйнівна дія моря на берег, розмив лінії узбережжя; зниження запасів водних живих ресурсів та продуктивності моря</p>

Місія полягає у створенні в межах КРТ Азовського узбережжя Запорізької області конкурентоспроможної сучасної курортно-рекреаційної системи, спрямованої, з одного боку, на зміцнення здоров'я та задоволення потреб відпочинку громадян, а з іншого – на реалізацію стратегії використання потенціалу КРТ шляхом створення інституційних, інформаційних, соціально-культурних, екологічних, фінансово-економічних умов самодостатнього розвитку КРТ та всього регіону Північного Приазов'я.

Авторське трактування місії – це рекреація здоров'я громадян і відтворення природної екосистеми КРТ.

Пріоритетними напрямками стратегії розвитку курортно-рекреаційних територій Азовського узбережжя Запорізької області визначені:

- розробка та впровадження стратегії використання потенціалу курортно-рекреаційних приморських територій Запорізького Приазов'я;
- раціональне природокористування, збереження та відтворення природно-рекреаційного потенціалу КРТ прибережної території області;
- зміцнення матеріально-технічної бази, розвиток інфраструктури потенціалу КРТ регіону на основі залучення інвестицій;
- інституційне, інформаційне та маркетингове супроводження реалізації стратегії використання потенціалу КРТ, спрямованих на розвиток курортно-рекреаційної діяльності та продукування конкурентних послуг.

У процесі обґрунтування стратегії реалізації потенціалу КРТ основними завданнями в Запорізькій області в межах першого пріоритетного напрямку визначено: розробку концепції стратегії використання потенціалу КРТ; формування стратегічної програми реалізації потенціалу, а також конкретних функціональних і галузево-ресурсних планів використання потенціалу КРТ.

Для вирішення завдань раціонального природокористування, збереження та відтворення природно-рекреаційного потенціалу КРТ прибережної території області пропонується здійснювати: моніторинг екосистеми та оцінку її здатностей до продукування екосистемних послуг; завершення розробки Земельного кадастру територій Приазов'я; розробку, прийняття та фінансування національної програми заходів щодо берегоукріплення Азовського моря; обґрунтування, землевідведення та облаштування земель під природні ландшафтні парки; екологізацію промислового виробництва.

Основними завданнями залучення інвестицій, зміцнення матеріально-технічної бази, розвитку інфраструктури потенціалу КРТ регіону є: впровадження сучасних будівельних технологій для поновлення матеріальної бази лікувально-оздоровчої і туристично-рекреаційної діяльності; стимулювання переходу господарських суб'єктів у рекреації на екологічні та відновлювальні джерела енергії; впровадження сучасних інноваційних технологій опріснення морської води з отриманням синергетичного ефекту у вигляді пару як енергоджерела, дистильованої води та морської солі; розвиток мережі доріг та сполучень між КРТ і приморськими поселеннями.

Загальна структурна схема механізму реалізації стратегії розвитку території включає блоки: інформаційний, нормативно-правового регулювання; організаційно-розпорядчий; фінансово-економічний, ресурсний та оціночний. Результатом реалізації стратегії має стати збалансований розвиток економічного простору КРТ з сучасною і гнучкою курортно-рекреаційною системою, здатною продукувати конкурентоспроможний туристичний і рекреаційний продукт.

Задля цього необхідно активізувати вирішення завдань у межах четвертого пріоритетного напрямку. Вбачається, що їх можна досягти шляхом:

- набуття КРТ регіону статусу курортів державного та місцевого значення;
- створення організаційної структури суб'єкта управління територією – громадської ради регіону “Північне Приазов'я”, що координувала б її цілісний розвиток та узгодження інтересів територіальних громад, влади, бізнесу тощо, тобто надавала інституційну підтримку;
- формування інформаційного туристичного центру, електронної туристичної мапи, маркетингової інформаційної системи, тобто інформаційного забезпечення;
- розвитку мережі виробництва та збуту сувенірної, рекламної продукції на базі місцевих промислів;
- розробки Асоціацією рекреаторів КТР методики сертифікації рекреаційних закладів, виробництва туристичного продукту і допоміжної продукції під єдиним трендом “Азовські перлини”, який забезпечить позитивний імідж області на туристичному ринку;
- впровадження міжнародних систем управління якістю послуг;
- розвитку розгалуженої мережі просування послуг з вигодою для туриста тощо, тобто маркетингового супроводження реалізації стратегії використання потенціалу курортно-рекреаційних територій.

Аналіз потенціалу та здатностей КРТ Північного Приазов'я свідчить, що сьогодні сформовані передумови для її сегментації за курортно-рекреаційними послугами: створення цілорічного функціонуючого субрегіонального т.зв. виробництва здоров'я для промислових центрів сходу України – вугільного східного та західного Донбасу, гірничорудного Кривбасу, металургійного Запоріжжя, машинобудівних Луганської і Дніпропетровської областей; організація відпочинку для середнього майнового прошарку туристів із країн СНД, насамперед Російської Федерації, Білорусі, Молдови.

Таким чином, до особливостей формування стратегії ефективного використання потенціалу курортно-рекреаційних територій Північного Приазов'я можна віднести унікальні запаси природного та просторового ресурсів для ведення господарської рекреаційної діяльності на переважній більшості малоосвоєних рекреаційних територіях; досвід корпоративного стратегічного управління у провідних курортних закладах; апробовану канадську методику каскадного типу розробки й впровадження стратегії.

Предметом подальших досліджень має стати розробка програм з реалізації стратегії за визначеними пріоритетами, заходів, оцінки ризиків.

Література

1. *Региональная экономика: Учебник / Под общ. ред. В.И.Видяпина и М.В. Степанова. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 666 с.*

2. *Территориальное стратегическое планирование при переходе к рыночной экономике: опыт городов России / Под общ. ред. С. А. Васильева. – СПб.: ГП МЦСЭИ “Леонтьевский центр”, 2003. – 367 с.*

3. *Боруцак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: Монографія. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2006. – 288 с.*

4. *Костылева Н.Е. Инновационные методы повышения конкурентоспособности городов и регионов. – СПб: Евроград, 2006. – 243 с.*

5. *Концептуальні засади управління облаштуванням просторових систем у контексті забезпечення їх сталого розвитку / В.І. Павлов, В.І. Гричуцький, В.С. Кравців, Н.В. Павліха // Економічний вісник Донбасу. – 2007. – № 3. – С.155–160.*

6. *Впровадження регіональної стратегії розвитку Запорізької області: використання кращого українського та міжнародного досвід: Праці регіон. форуму, м. Запоріжжя, 18 лют. 2009 р. – Запоріжжя, 2009. – 36 с.*

7. *Проект партнерства Канада – Україна “Регіональне врядування та розвиток” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eru.org.ua/index.php?page=1377>.*
